

2013؛ آغازی بر پایان یک دهه بحران هسته‌ای

دون شک و به اعتقاد بسیاری از کارشناسان و تحلیل‌گران مسایل بین‌المللی، یکی از مهم‌ترین موضوعات سیاست خارجی ایران و نیز موضوعات بین‌المللی در یک دهه گذشته پرونده هسته‌ای ایران بوده است.

بسیاری از کارشناسان بر این نظرند که "توافق ژنو" نه تنها مهم‌ترین رویداد 2013، بلکه مهم‌ترین تحول در عرصه سیاسی، منطقه‌ای و بین‌المللی در یک دهه گذشته بوده است.

به گزارش خبرنگار انرژی هسته‌ای خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا) بدون شک و به اعتقاد بسیاری از کارشناسان و تحلیل‌گران مسایل بین‌المللی، یکی از مهم‌ترین موضوعات سیاست خارجی ایران و نیز موضوعات بین‌المللی در یک دهه گذشته پرونده هسته‌ای ایران بوده است.

این کارشناسان معتقدند، "توافق ژنو" از انتخاب گزینه «درگیری و جنگ» و حرکت دو طرف ایران و 5+1 (آمریکا، روسیه، چین، فرانسه، انگلیس به علاوه آلمان) به سمت آن جلوگیری کرد.

تحلیل‌گران بر این نظرند که اگر در چند ماه اخیر ایران و 5+1 به نتیجه‌ای برای همکاری و حل مساله هسته‌ای نمی‌رسیدند، شرایط برای کشیده شدن یکی از طرف‌ها (ایران) به سمت گزینه نظامی آماده می‌شد و این در حالی است که آمریکا به هیچ عنوان آمادگی برای درگیری و اقدام نظامی در منطقه را نداشت.

موضوع هسته‌ای در سال‌های گذشته بهانه‌ای شد تا قدرت‌های جهان با وجود همکاری‌های ایران با آژانس برای رفع ابهامات و مذاکرات با جامعه بین‌الملل، ایران را مورد تهدید و تحریم سیاسی، اقتصادی و امنیتی قرار دهند تا شاید از این طریق ایران در انزوا قرار گرفته و حاضر به کوتاه آمدن از مواضع هسته‌ای خود و کنار گذاشتن این فعالیت‌ها شود، اما آنچه در واقعیت روی داد ادامه و پیشرفت فعالیت‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران در تمامی ابعاد و بخش‌های چرخه سوخت به طور کمی و کیفی در کنار حفظ فضای همکاری با آژانس و مذاکرات با کشورهای عضو گروه 5+1 بود اما مذاکرات هسته‌ای در چارچوب سیاسی و فنی در این سال‌ها در مقاطع مختلف سیاسی چه در ایران و چه در بین کشورهای 5+1 راه به جایی نبرد تا این‌که در نهایت دو طرف توانستند در 2013 گام‌های رو به جلویی را بردارند.

از این رو می‌توان سال 2013 را سال "توافق ژنو" نامید؛ توافقی که می‌تواند در صورت درست اجرا شدن آغازی بر پایان یک دهه بحران هسته‌ای برای ایران و جهان باشد.

پذیرش نظارت‌های بیش‌تر بر فعالیت‌ها و برنامه هسته‌ای ایران و کاهش برخی فعالیت‌ها از سوی تهران و پذیرش انجام فعالیت‌های غنی‌سازی که زمینه ادامه فعالیت‌ها و برنامه هسته‌ای ایران را در تمامی ابعاد چرخه سوخت در کشور در کوتاه‌مدت و بلند مدت فراهم و تایید می‌کند از سوی 5+1، انعطافی بود که دو طرف در سایه تصمیمی سیاسی از خود نشان دادند. باراک اوباما، رئیس‌جمهور آمریکا که با شعار "تغییر" پیروز میدان انتخابات در سال 2008 شد، سعی کرده است به شعارهای خود جامه عمل بپوشاند. شعارهای او در عرصه بین‌الملل شامل تحقق صلح در خاورمیانه، خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان و عراق و حل مساله هسته‌ای ایران بوده است که تاکنون تنها خروج نیروهای نظامی از عراق محقق شده است. بسیاری از کارشناسان معتقدند ورود آمریکا به مذاکرات هسته‌ای به طور جدی و در سطح وزیر خارجه را باید در چارچوب استراتژی این کشور برای خاورمیانه در میان مدت دید.

2013 از سه ماهه پایانی سال 1391 و نه ماهه اول سال 1392 در حالی آغاز شد که همچنان موضوع هسته‌ای به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات در عرصه بین‌الملل مرتبط با ایران مطرح بود.

مذاکرات هسته‌ای ایران و 5+1 که اوایل 2012 پس از دو سال تأخیر از سر گرفته شد، با کورسوهایی از امید در استانبول آغاز شد، اما چیزی نگذشت که امیدها برای رسیدن به نتیجه (پس از مذاکرات بغداد و مسکو) نقش بر آب شد و بلافاصله دو طرف به مواضع قبلی و سرسختانه خود بازگشتند. مذاکرات ایران و 5+1 در آلماتی 1 و 2 که به ترتیب در 8 اسفند 1391 (27 فوریه 2013) و 16 فروردین 1392 (5 آوریل) در حالی که دو ماه از سال جدید میلادی می‌گذشت، برگزار شد اما بدون دست یافتن به نتیجه پایان یافت. پس از این مذاکرات بود که 5+1 در عمل مذاکرات را با توجه به در پیش بودن انتخابات ریاست جمهوری در ایران و احتمال هرگونه تغییری در فضای سیاسی مسکوت گذاشت.

برگزاری آرام انتخابات ریاست جمهوری در سال 1392 توأم با مشارکت گسترده مردم در حالی که نگرانی‌ها از میزان مشارکت و چگونگی برگزاری انتخابات، تحت‌الشعاع انتخابات ریاست جمهوری سال 88 وجود داشت، یکی دیگر از تحولات مهم در عرصه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در 2013 بود که چشم دنیا را به سمت ایران خیره کرده بود، اما ایران از این گردنه به سلامت عبور کرد.

انتخاب حسن روحانی با توجه به تجربه دیپلماتیک و مدیریتش در پرونده هسته‌ای و نگاه انتقادی وی نسبت به سیاست دولت قبلی در عرصه دیپلماسی هسته‌ای و سیاست خارجی و اقتصادی، دیگر رویداد سال 2013 بود که رویکرد تازه‌ای را نسبت به ایران در فضای بین‌الملل ایجاد کرد.

استقبال از رئیس‌جمهور جدید در مراسم تحلیف ریاست جمهوری که برای اولین بار به طور رسمی و با دعوت از سران و مقامات عالی‌رتبه کشورهای مختلف جهان صورت گرفت نیز حکایت از نگاه جدید دنیا به ایران داشت.

رویکرد جدید دولت حسن روحانی تغییر از سیاست "تهاجمی" به "تعاملی"، چرخش سیاست خارجی از آمریکای لاتین به سمت اروپا، آمریکای (شمالی) و خاورمیانه، انتخاب محمد جواد ظریف به عنوان وزیر امور خارجه و ریاست وی بر تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای هم‌زمان با انتقال مدیریت پرونده هسته‌ای از شورای عالی امنیت ملی به وزارت خارجه و تغییر تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای و انتخاب یک زن دیپلمات برای اولین بار به عنوان سخنگوی وزارت خارجه از جمله تحولات اثر گذار و تعیین کننده در پیشبرد منافع ملی ایران و انجام مذاکرات جدی و محتوایی در بحث هسته‌ای را پس از سال‌ها فراهم کرد.

یکی دیگر از مهم‌ترین تحولات سیاست خارجی ایران در عرصه بین‌الملل گفت‌وگوی تلفنی رییس‌ان جمهوری ایران و آمریکا بود. در شهریور 1392 رییس‌جمهور جدید ایران برای اولین بار در مجمع عمومی سالانه سازمان ملل سخنرانی و در حاشیه این اجلاس با تعداد زیادی از مقامات و سران کشورهای مختلف آسیایی، اروپایی و آفریقایی دیدار کرد.

ایران و آمریکا در بیش از 30 سال گذشته روابط دیپلماتیک و سیاسی نداشته‌اند، اما همواره در مقاطع مختلف حضور رییس‌جمهور ایران در اجلاس‌های مجمع عمومی سازمان ملل با توجه به احتمال دیداری غیرمنتظره میان مقامات دو کشور مورد توجه رسانه‌های مختلف بوده است. این امر در سال‌های گذشته با توجه به مذاکرات هسته‌ای میان ایران و 5+1 در مقاطع مختلف سیاسی ایران و آمریکا و از سوی رییس‌ان جمهوری مختلف مورد توجه بوده است.

در حالی که دیدار و گفت‌وگوی محمد جواد ظریف و جان کری، وزیران خارجه ایران و آمریکا پشت میز مذاکره در نیویورک در قالب گفت‌وگوهای هسته‌ای بسیاری را در ایران و دنیا شوکه کرده بود، تماس تلفنی 15 دقیقه‌ای حسن روحانی و باراک اوباما با محوریت موضوع هسته‌ای ایران، منطقه و دنیا را به شوک بزرگ‌تری فرو برد.

تماس تلفنی دو رییس‌جمهور برای هر کشور و منطقه‌ای پیامی خاص داشت. از جمله برای کشورهای حوزه خلیج فارس که در سال‌های گذشته از نبود تعاملات سیاسی و دیپلماتیک میان ایران و آمریکا منفعت‌های بسیاری برده‌اند.

کمیتر کسی انتظار برقراری تماس تلفنی بین رییس‌ان جمهوری ایران و آمریکا در نیویورک داشت. اما اتفاق تاریخی بالاخره روی داد و حسن روحانی، رییس‌جمهور جدید ایران با باراک اوباما، رییس‌جمهور آمریکا برای 15 دقیقه با یکدیگر با محوریت موضوع هسته‌ای تلفنی صحبت کردند.

در سال‌های گذشته با وجود رد و بدل کردن پیغام و پیغام‌های شفاهی و کتبی که میان رهبران عالی رتبه و مقامات دو کشور صورت گرفت و با وجود مذاکرات بر سر مسایلی از جمله افغانستان و عراق اما همواره دو طرف بر روی مسایل سیاسی و اختلافات دوجانبه با بی‌اعتمادی شدید و متقابل رو به رو بوده‌اند؛ از این رو گفت‌وگوی تلفنی رییس‌ان جمهوری دو کشور درباره مساله هسته‌ای که موضوعی در چارچوب منافع ملی ایران در وهله اول محسوب می‌شود، آغازی قابل تامل در روند اعتمادسازی در روابط دو کشور است.

پس از آن مسیر تازه‌ای در مذاکرات ایران و 5+1 ایجاد شد که به تعامل مستقیم وزارت خارجه‌های دو کشور در ارتباط با مساله هسته‌ای و حتی مسایلی از جمله سرنوشت اتباع دو کشور منجر شد.

در ادامه مذاکرات نیویورک اولین دور مذاکرات ایران و 5+1 در دولت حسن روحانی 23 و 24 مهر ماه در ژنو برگزار شد. ایران در ژنو 1 طرح پیشنهادی جدیدی با عنوان "پایانی بر بحران غیرضروری و آغاز افق جدید" را بر روی میز مذاکره گذاشت که بر اساس آن در سه مرحله امکان حل و فصل موضوع هسته‌ای به طور مسالمت‌آمیز فراهم شده بود. طرح پیشنهادی ایران دارای سه مرحله اهداف مشترک، گام‌های متقابل و مرحله نهایی بود در گام اول که اهداف مشترک مد نظر است ایران بر حق غنی سازی و پذیرش آن از سوی 5+1 تاکید دارد.

ژنو 2 (16 آبان) توام با غافلگیری نمایندگان رسانه‌های ایرانی و بین‌المللی و در راستای تکمیل روند ایجاد شده از نیویورک همراه بود. حضور غیرمنتظره جان کری، وزیر خارجه آمریکا در مذاکرات و شرکت در مذاکرات هسته‌ای برای پیش بردن هر چه سریع‌تر، تحلیل‌ها درباره پیشبرد مذاکرات هسته‌ای به سمت نتیجه‌ای مشخص که با منافع دو طرف همسان باشد را قوی‌تر ساخت.

وزیران خارجه دیگر کشورهای عضو گروه 5+1 نیز به تبعیت از وزیر خارجه آمریکا به سرعت خود را به ژنو رساندند تا مبادا توافقی صورت گیرد و آن‌ها به عکس یادگاری پایان کار نرسند، اما اختلاف‌نظرها میان دو طرف و برخی ناهماهنگی‌ها میان گروه 5+1 اجازه نداد تا توافقی در ژنو 2 شکل گیرد.

مذاکرات ژنو 3 (29 آبان) به فاصله کوتاهی از سرگرفته شد و این بار حضور وزیران خارجه گروه 5+1 از قبل برنامه‌ریزی شده بود. این مذاکرات در پنج روز پیاپی به طور فشرده به طول انجامید و در نهایت حدود ساعت 3 بامداد روز 3 آذرماه (24 نوامبر) ایران و 5+1 توانستند بر سر متنی چهار صفحه‌ای شامل گام اول، تعهدات متقابل و گام نهایی به توافق برسند.

براساس مذاکرات کارشناسی میان ایران و 5+1 قرار است گام اول توافق ژنو اواخر ژانویه (اوایل بهمن) به اجرا درآید. برخی کارشناسان معتقدند که رسیدن به فصل مشترکی از اجرای توافق و نیز اجرای آن به طوری که خواست دو طرف محقق شود کمتر از مذاکراتی که برای رسیدن به توافق ژنو انجام شد، نیست. از این رو می‌توان گفت که ایران و 5+1 تاکنون خوان اول یعنی توافق بر سر "برنامه اقدام مشترک" را از سر گذرانده‌اند.

رویداد مهم دیگر در سال گذشته میلادی توافق ایران و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بود که آن را هم می‌توان تحت تاثیر رویکرد جدید دولت حسن روحانی دانست. ایران و آژانس پس از دو سال مذاکرات بی‌نتیجه در نهایت توانستند به چارچوبی برای پاسخ به اتهامات و سوالات باقی‌مانده دست یابند. این توافق در شش بند 20 آبان در تهران از سوی علی‌اکبر صالحی و یوکیا آمانو به امضا رسید.

به گزارش ایسنا، از دیگر تحولات مهم سال گذشته میلادی نیز آزادی 48 زائر ایرانی در 20 دی‌ماه (10 ژانویه) بود که به مدت پنج ماه در سوریه از سوی تروریست‌ها به گروگان گرفته شده بودند و پس از پنج ماه با تلاش کشورمان و همکاری برخی کشورهای منطقه که حامی تروریست‌ها در سوریه بودند به ایران بازگشتند.

در آخرین روزهای سال 2013 (17 دسامبر 2013) مجمع عمومی سازمان ملل متحد قطعنامه پیشنهادی از سوی ایران در مورد "جهان علیه خشونت و افراطی‌گری" را با اجماع و 190 رای مثبت به تصویب رساند. پیشنهاد این اقدام از سوی حسن روحانی، رئیس‌جمهور کشورمان در جریان سخنرانی‌اش در مجمع عمومی سازمان ملل در مهرماه سال جاری مطرح شده بود.

اگر مذاکرات و موضوع هسته‌ای مهم‌ترین چالش ایران در عرصه بین‌الملل در 10 سال گذشته و به ویژه در سال 2013 بود، اما پرداختن به مسایلی از جمله بحران سوریه، گسترش و بهبود روابط با کشورهای حوزه خلیج فارس و اروپا خط مشئی است که از سوی دستگاه سیاست خارجی کشور در شش ماه گذشته از سوی دولت جدید دنبال شده است و انتظار است در این عرصه‌ها در سال جدید میلادی شاهد تحولات جدید و اثرگذار در راستای تامین منافع ملی کشورمان باشیم.

پس از تحولات چند سال اخیر در خاورمیانه و شمال آفریقا که به از هم پاشیده شدن و سرنگونی برخی حکومت‌ها (مصر، تونس و لیبی) در این مناطق شد، هنوز نوع تعامل و روابط ایران با این کشورها در بلاتکلیفی به سر می‌برد.

با روی کار آمدن دولتی اسلام‌گرا در مصر ایران تلاش بسیاری صورت داد تا دو کشور در مسیر بهبود روابط قرار گیرند و حضور محمد مرسى رئیس‌جمهور برای شرکت در اجلاس سران غیرمتعهد توجه زیادی را به خود جلب کرد. اما با سرنگونی دولت محمد مرسى و تشکیل دولتی سکولار و نظامی بار دیگر روزه‌های گسترش روابط ایران و مصر کاهش یافت. این رویکرد نسبت به کشورهایی از جمله لیبی و تونس وجود دارد. به این مساله باید کاهش روابط سیاسی با کشورهای حوزه خلیج فارس را نیز اضافه کنیم. از این رو ضروری است تا وزارت خارجه در دولت جدید نسبت به تحولات منطقه و خاورمیانه رویکرد روشن و جدی‌تری اتخاذ کند.

گزارش از خبرنگار ایسنا: زهرا اصغری